

Over apen en kunstapen

GAAN KUNST EN WETENSCHAP PRACHTIGE KINDJES MAKEN?

Jonas MORTIER

Laten we beginnen met het clichébeeld -wat mij betreft een onderschatte stijfiguur-: volgens het cliché is 'de wetenschapper' een gematigd, saai, wereldvreemd iemand, die we kunnen herkennen aan zijn lange witte jas, verwarde haren en grote bril; 'de kunstenaar' heet dan weer excentriek en grillig te zijn, een sloddervos met verbekladde maar nog net wel stijlvolle kleren. De waarheid is natuurlijk veeleer dat wetenschapper en kunstenaar evenveel verschillende 'types' hebben gekend, van werktuigkundige tot geniale geest tot dataprocessor (de wetenschapper) en van ambachtsman via geïnspireerd genie tot, jawel, onderzoeker (de kunstenaar), zich hierbij aanpassend aan de respectievelijke posities van kunst en wetenschap binnen hun tijd en vormgegeven door de technieken die ze hanteren. Dat die verschillende types soms meer of minder in elkaars vaarwater verzeilen, valt dan licht te verwachten.

De clichématige splitsing tussen kunst en wetenschap is een eerder moderne uitvinding. Vroeger was het onderscheid vager; een typisch (en exemplarisch) voorbeeld is dan Leonardo da Vinci. Maar ook in onze 'moderne' tijd zien we dat kunst zich altijd graag heeft laten beïnvloeden door wetenschap. Zo is er het belang van de optica voor de schilderkunst vanaf het einde van de 19de eeuw met Seurat, Delaunay tot en met vandaag bij bijvoorbeeld Filip Francis of James Turrell; er is de mechanica in de beeldhouwkunst van de 20ste eeuw met Moholo-Nagy, de Zerobeweging, in het werk van Jean Tinguely. De voorbeelden zijn legio.

VOELEN ÉN DENKEN

Belangrijker nog is de inhoudelijke verwantschap. De Gentse kunstfilosoof Wim de Temmerman hierover: 'Veel kunstenaars gaan methodologisch te werk, onderzoeken iets. Het doel is dan niet kennis, maar een ontwerp of kunstwerk, een beeld dat te voelen e'n te denken geeft. Theorie speelt daarin een zeer impliciete, op het eerste gezicht ondergeschikte rol. Pas wanneer je verder kijkt zie je overal insjpingen van theorie in het proces, en het artistiek eindproduct is steeds mee gebaseerd op betrouwbare kennis en dus ook op wetenschap.'

Opmerkelijk is dat er omgekeerd minder belangstelling is. De wetenschap kijkt amper tot niet naar het domein van de kunsten ter inspiratie. Waarom eigenlijk? Edgar Allan Poe had al een antwoord geformuleerd op de vraag waarom onze nachtelijke hemel donker is (en niet fel verlicht door een eindeloos aantal sterren) en er zoveel 'ruimte' zit tussen de sterren (omdat het licht van de verste sterren ons gewoon nog niet heeft bereikt), lang voor de wetenschap dat deed. Jackson Pollock schilderde fractalen jaren voor het woord werd gemunt (en Richard Taylor dit opmerkelijke feit ontdekte). Het zijn maar enkele van de vele-voorbeelden waarbij wetenschappers de oplossing (of op zijn minst inspiratie) in de kunst hadden kunnen vinden.

Wetenschappers doen evenwel over het algemeen nogal min over kunst als bron van kennis. Nochtans laten ook zij zich leiden door de 'schoonheid' van een theorie, zoeken zij naar 'het esthetische bewijs'.

Is het onderscheid tussen wetenschap en kunst dan niet te vergelijken met het onderscheid tussen fictie en non-fictie, waarbij fictie de universele ervaringen portretteert en non-fictie dat doet met de universele waarnemingen? En dienen zij mekaar niet aan te vullen? Behoren kunstenaars en wetenschappers niet beiden tot de avantgarde van de waarneming?

SPELING

Even daargelaten wat de precieze verhouding tussen kunst en wetenschap is (is kunst een extensie van de wetenschap, een reflectie, correctie of commentaar?), kunnen we stellen dat er tegenwoordig weer meer speling zit op de onderlinge relatie. Het ongebreidelde vooruitgangsoptimisme van het begin van de 20ste eeuw is getemperd. De hemel op aarde is (dan toch) niet haalbaar tegen morgen. Misschien tegen overmorgen. De utopiën van weleer (in wetenschap en kunst) liepen stuk op de tweede wereldoorlog of stierven een anderszins bloedige dood. De wetenschap ontdekte de relativiteitstheorie en quantummechanica en begreep zo dat de platonische 'objectieve' werkelijkheid (ergens 'achter' de waan der dingen) niet bestaat: de werkelijkheid vertoont veeleer 'tendensen' van bestaan, bevindt zich met andere woorden op een soort continuüm tussen bestaan en niet-bestaan. Tegelijkertijd beseft men intussen dat ook de wetenschap wordt beïnvloed door sociale orde, mentaliteit en smaak (zie o.a. Schaffer, Shapin) en dus niet waardevrij is, zoals ze pretendeerde te zijn.

Ook de kunstenaars faalden in hun (utopische) droom. De Italiaanse transavantgarde-schilder Sandro Chia hierover: 'De vorige generatie probeerde een utopie te realiseren, de utopie van de universele taal. Ze wilde kunst beoefenen alsof het een wetenschap was. Ze wilde kunst volledig verifieerbaar maken via een gelijksoortig controlesysteem als gebruikelijk is in de wetenschap. Het is misschien dapper, maar ook volslagen zinloos...' De wetenschap zal voortaan subjectiever moeten evolueren, creatiever, vrouwelijker, meer complex-associatief. Misschien kan er om die reden een hechter verband ontstaan tussen kunst en wetenschap: meer en meer artistieke groepen doen al een beroep op een wetenschapper, net zoals meer en meer wetenschappers al eens een 'creatieveling' in hun rangen halen. Is er sprake van een zekere toenadering tussen de twee?

Over mogelijke toekomstige verbanden bestaan er uiteenlopende (en soms wilde) visies: over hoe dankzij de computers kunst en wetenschappen gaandeweg zullen versmelten, hoe de kunst een niet-utilitaire centrumfunctie kan vervullen en zo een bron van voortdurende natuurlijke rijkdom kan vormen voor de omliggende (hard bewerkte) gebieden (naar analogie van de ecologie). Maar dat is speculatie, wensdroom en nattevingerwerk.

KUNSTAPEN

Evengoed wordt er tegenwoordig veel over gesproken naar aanleiding van de blijde geboorte van het doctoraat in de kunsten. Het debat stelt de vraag naar de specifieke invulling en rol van dit doctoraat en verloopt moeilijk, net omwille van de clichés die over beide disciplines heersen. Liever dan dat debat te herhalen, wil ik het bij wijze van uitsmijter hebben over de jonge wetenschapper-kunstenaar Jan Verpooten die op eigen houtje de brug tussen wetenschap en kunst onderzoekt. Zijn project vormt een humoristische maar evengoed relevante aanvulling op het debat. Een soort voorbeeld van wat zou kunnen. Verpooten laat zich inspireren door 'The Mating Mind' van Geoffrey Miller. Miller knoopt aan bij het vanwege de Victoriaanse pudeur minder bekende idee van de seksuele selectie van Charles Darwin. Volgens dat idee zou de kunstproductie een 'extracorporele indicator' zijn van de 'genetische fitness' van de producent. M.a.w. met zijn virtuositeit, originaliteit, het gebruik van middelen en de tijd die hij ter beschikking heeft, etaleert de kunstenaar zijn gezondheid en zijn genetische kwaliteit.

Verpooten wil deze stelling aan de realiteit toetsen: met zijn jarenlange ervaring in de Mexicaan-

se jungle waar hij slingerapen heeft geobserveerd (zie het artikel 'Raiding parties of male spider monkeys, insights into human warfare?', in American Journal of Physical Anthropology) wil hij dit keer de 'kunstapen' observeren. Hij stelt zich daarbij de vraag in hoeverre de ontwikkeling van het innovatieve in de kunst te vergelijken is met de 'leading call', waarbij de eerste productie van een signaal de voorkeur krijgt van iemand van het andere geslacht. Met andere woorden is kunst een kostbare activiteit die een superieure fitness van de persoon in kwestie moet aanduiden? Verpooten past daarbij de techniek van de 'participerende observatie' toe, dat wil zeggen: hij begeeft zich op het kunstveld, doet zoals de kunstenaars doen en bouwt zijn hypothese op aan de hand van zijn ervaringen en observaties. Als een van zijn eerste 'acties' heeft hij op de jongste Kunstvlaai in Amsterdam een observatiepost gebouwd, van waaruit hij, gewapend met een dictafoon, de kunstliefhebbers en kunstenaars observeerde (zie foto). Zijn actie telt tegelijkertijd als (conceptueel) kunstwerk en als wetenschappelijke praktijk. Verpooten balanceert op het slappe koord tussen kunst en wetenschap. Een oefening - nogmaals - in wat kan en in die zin een relevant experiment. Intussen bent u - kunstliefhebber en kunstenaar - gewaarschuwd: you are being watched...

(Verpootens (eerste, ad libitum) observaties op de kunstvlaai zijn na te lezen op zijn tag-portfolio (www.tag004.nl (tag241)), voor vragen over zijn kunstpraktijk kan u terecht op jan@squid-ink.be, voor vragen over zijn wetenschappelijk onderzoek op jan.verpooten@ua.ac.be.)

DE OBSERVATIEPOST VAN JAN VERPOOTEN